

Сергій Адамович

доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри теорії та історії держави і права Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (Івано-Франківськ)

ПРОБЛЕМИ ДОСЯГНЕННЯ СОБОРНОСТІ УКРАЇНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

Протягом останніх тридцяти років зусилля українського суспільства і певною мірою державних структур спрямовувалися на досягнення соборності нації та послаблення існуючих регіональних розбіжностей. Одночасно деструктивні політичні сили як в Україні, так і за кордоном заради досягнення вузькопартійних цілей або через іноземні впливи спекулювали і розпалювали існуючі в суспільстві протиріччя. І якщо до 2014 р. зусилля спрямовувалися до духовного єднання нації, то після початку російсько-української війни знову став актуальним територіальний компонент поняття соборність.

Натомість українська нація об'єдналася перед військовою інвазією. І сама агресія Росії викликана розумінням її керівництва того, що поступово фізично відходить покоління із совковим світоглядом, і незабаром в Україні не залишиться адептів Російської імперії¹.

Відзначимо, що єдність країни базується на нашій історичній спадщині. Так, формування соборної території України забезпечила Київська Русь, консолідацію українства і історичну лінію державності підтримували після втрати державної суб'єктності Русі-України православні еліти в час Литовсько-польської доби та Козацька автономія. Відновлення боротьби за соборну Україну в новітній час відбулося в час Визвольних змагань 1917–1921 рр., апогеєм яких стала злука УНР і ЗУНР в 1919 р. Спротив радянській карально-репресивній системі ОУН-УПА в 40-50-х рр. ХХ століття забезпечив неперервність соборницьких змагань.

Однак існують і деструктивні чинники, які заважають консолідації української нації. Так, в кінці 80-х рр. ХХ ст. компартійною верхівкою СРСР та керівництвом Комітетом державної безпеки задля недопущення розпаду СРСР були штучно запущені сепаратистські рухи (русинство Закарпаття, новоросійство, донбаський економічний регіоналізм, проросійська автономія в Криму за підтримки військової потуги Чорноморського флоту Російської

¹ Адамович С.В. Сучасні виклики і загрози для Української соборності. *Соборність України: історичне минуле, сучасні виклики, прогнози на майбутнє: матеріали міжрегіональної відеоконференції (Чернівці, 22 січня 2015)*. Чернівці: ЦППК, 2015. С.17.

Федерації). В умовах внутрішньополітичних проблем всередині Російської Федерації в 90-х рр. XX століття і стабілізації суспільно-політичної і соціально-економічної ситуації в Україні децентралізаційні процеси в державі поступово були зупинені.

Однак після перемоги в Україні Помаранчевої революції 2004 р., що серйозно підважувала ідеологію російської неоімперії, спецслужбами Російської Федерації з новою силою була розгорнута інформаційна війна з поширення ідей федералізму і псевдозахисту російської мови з ціллю послаблення та розколу країни за регіональною ознакою. Одночасно посилювалися впливи Російської православної церкви, що насаджує концепції «Русского мира» та ідею «Москва – третій Рим».

Консолідації громадян всередині країни перешкоджає пострадянська свідомість частини українського населення та не готовність частини українців прийняти зовнішньополітичний курс країни в напрямку вступу в НАТО та ЄС. Свою роль в негативному відношенні до державності і соборності нації певної частки українців відіграла дискредитація ідей соборності та незалежності через зловживання та некомпетентність органів державної та місцевої влади і перманентну соціально-економічну кризу, оскільки державою як зазначав В. Чорновіл керували люди, які «за життєвим і службовим досвідом, за політичними поглядами, за світоглядом неспроможні послідовно обстоювати національні інтереси України»².

Єдності українців загрожує також агресивна політика урядових кіл ряду сусідніх країн, що проявляється через політизацію проблем угорської меншини на Закарпатті, роздачу карт поляка і втручання в українську політику пам'яті польських державців, а також у шовіністичних закликах окремих румунських політиків. Крім того, анексія після Революції гідності Автономної республіки Крим та повномасштабна війна на Донбасі і тимчасова втрата окремих територій Донецької та Луганської областей узалежнила мешканців цих територій від впливу антиукраїнської російської інформаційної пропаганди.

Не помітно також цілеспрямованої праці урядових структур задля збереження українськості на етнічних територіях, що перебувають сьогодні у складі інших держав (землі т.зв. Закерзоння, Кубань, Білгородщина, т.зв. Зелений клин, Пряшівщина, Марморощина).

Натомість те, що пропонує Президент України В. Зеленський є фактично пересипаною популізмом версією бачення єднання суспільства без врахування української етнічної домінанти, яку пропонував під час свого президентства Л. Кучма. У своєму виступі під час святкування річниці злуки

² Деревінський В.Ф. Вячеслав Чорновіл: журналіст, борець, державотворець. Тернопіль: Астон, 2013. С. 185.

у 2020 р. чинний Президент заявив, що «в сучасному світі відчуття нації єдиним цілим виникає не тільки завдяки спільним традиціям, культурі та релігії, а ще й завдяки цінностям, які прийнятні для кожного куточка України». Серед таких цінностей В.Зеленський назвав: «Цінності доброчесності та порядності. Вихованості й толерантності. Цінності свободи та демократії. Бажання економічного добробуту та процвітання. Бажання бути заможним. Цінності поваги до закону, приватної власності та поваги одне до одного»³. Фактично перевищені вище аксіологічні характеристики є присутні в житті будь-якої особи, яка живе в добробуті у країнах Європейського Союзу, але жодна європейська нація на сьогодні не готова поступатися частиною свого суверенітету на користь загальноєвропейських бюрократичних установ. І ці цінності є загальнолюдськими і ніяк не асоціюються з якимись державами чи націями.

Швидше виступи В. Зеленського свідчать, що держава на сучасному етапі не має програми духовної і територіальної консолідації нації. Аналітики Центру Разумкова за результатами року його правління відзначають, що «спільним недоліком державної політики в різних сферах можна назвати відсутність чітко визначених програмних, концептуальних засад, фрагментарність і суперечливість різних заходів та ініціатив»⁴. Більше того, на їх думку, у гуманітарній сфері Президент «декларує курс на загальнонаціональну консолідацію та подолання існуючих протиріч. Але на практиці спостерігається перегляд «проукраїнської» гуманітарної політики попередньої влади. Окремі ініціативи щодо перегляду *status quo* у мовному, історичному та конфесійному питаннях за невизначеної публічної позиції Президента можуть спричинити посилення суспільної напруженості»⁵.

Насамкінець висловимо пропозиції для центральних органів влади та управління, реалізація яких мала б сприяти досягненню духовної і територіальної соборності:

– гуманітарна політика держави повинна формувати образ України як сильної і процвітаючої країни, генерувати нові об'єднавчі символи. Російський зовнішньополітичний фактор і військова інтервенція цементували українську політичну націю (мешканці Південного Сходу країни пережили процес змін у самоідентифікації і, сподіваємося, більше не прагнуть бути в складі Російської імперії), але позитивні паростки в свідомості українців необхідно закріпити;

³ Зеленський у День соборності: щоб стати єдиними, треба бути сильними. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-den-sobornosti/30390582.html>.

⁴ Рік діяльності Президента Володимира Зеленського: здобутки і прорахунки. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2020_Rik_diyalnosti_Prezydenta.pdf.

⁵ Там само.

– ліквідація обласних та районних державних адміністрацій завершить процеси децентралізації суспільно-політичного життя і надасть органам місцевого самоврядування всі можливості для розвитку місцевих територій, що зніме спекуляції навколо ідеї федералізації України. Але важливо створити ефективні правові запобіжники, щоб не зросла загроза появи сепаратизму, якщо очільники областей стануть незалежними від Києва;

– урядові чинники повинні сприяти зміцненню економічних зв'язків між регіонами з одночасним поступальним соціально-економічним розвитком країни;

– шляхом наукового діалогу повинно відбутися формування об'єднавчої історичної пам'яті, що дозволить поступово консолідувати на духовному рівні українське суспільство. Інструментами і провайдерами реалізації цього напрямку єднання нації мають стати організації на кшталт Інституту національної пам'яті і Українського культурного фонду;

– повинна бути створена і почати втілюватися ефективна довготермінова комплексна державна програма реінтеграції населення тимчасово окупованих територій;

– існуючі в свідомості багатьох українців міфи про суттєві ментальні відмінності населення Сходу і Заходу будуть розвіяні після розробки і початку реалізації програми розвитку туризму всередині країни та обміну кадрами між регіонами (особливо в освітній галузі).

Адамович Сергій. Проблеми досягнення соборності України на сучасному етапі державотворення. У статті досліджено, що основними ризиками для єдності країни є агресивна політика органів державної влади Російської Федерації, яка втілюється як шляхом прямої військової агресії в Криму і на Донбасі, так і засобами гідридного інформаційного втручання і через вплив Російської православної церкви в Україні. Духовному єднанню українців також перешкоджають залишки радянської свідомості у громадян та невдала реалізація державної політики. Ліквідація загроз для соборності країни відбудеться за умов завершення децентралізації управління, втілення ефективної національної політики, налагодження тривких економічних зв'язків всередині країни та розгортання внутрішнього туризму.

Ключові слова: соборність, місцеве самоврядування, сепаратизм, консолідація української нації, російська пропаганда.

Adamovych Sergiy. Problems of achieving the unity of Ukraine at the present stage of state formation. The article examines that the main risks to the country's unity are the aggressive policy of the Russian authorities, which is embodied both by direct military aggression in the Crimea and Donbas, and by means of hydride information intervention and through the influence of the Russian Orthodox Church in Ukraine. The spiritual unity of Ukrainians is also hindered by the remnants of Soviet consciousness among citizens and the failed implementation of state policy. The threats to the country's unity will be eliminated as decentralization of governance is completed, effective national policies are implemented, lasting economic ties are established within the country, and domestic tourism is developed.

Key words: conciliarity, local self-government, separatism, consolidation of the Ukrainian nation, Russian propaganda.